

ÖZHENİN SÜREKLİLİĞİ: İSMET ÖZEL'DE ŐİR VE DÜŞÜNCENİN GÖÇ HARİTASI

"su içtiğim tas bana merhaba dedi, duydum
duydum yağmurların gövdemden ağdığını."

İmdat Demir — Filozof Kirpi

ÖZET

Metin, İsmet Özel'in Şiir ve düşünce hattını "kopuş" kliőesine hapsedmeden okur; dışarıdan bakınca kesinti gibi görünen geçiőlerin, aslında bir inkâr değil, bilincin kendi ağırlık merkezini başka bir zemine taşıması olduğunu savunur. Bu yüzden "dönüş" yerine "yer değiştirme" kavramı öne çıkar: aynı soru sürer, yalnızca sorunun durduğu yer deĐiőtir. Şiir bu hareketin süsü değil, pusulasıdır; düşünceyi vitrini değil yürüdüğü zemindir. Özel'de Şiir, estetik bir faaliyet olmaktan çıkarak varoluşun sınıandığı bir eşik ve ahlâkî bir edim hâline gelir; okuru teselli etmez, uyanık tutar, alışkanlığı bozar, sorumluluk yükler. Metin, modernliğin özgürlük ve ilerleme vaadinin çoğu zaman insanı daha ince biçimlerde yönetilebilir kıldığını; Şairin bu vaadi içeriden tecrübe ederek sınırlarını gördüğünü ileri sürer. İslâmî yöneliş, basit bir kimlik seçimi değil; anlamı yeniden kuran ontolojik bir konumlanma olarak ele alınır. Böylece öfke, ideolojik hırçınlık değil, haysiyeti koruyan ahlâkî bir uyanıklık şeklinde okunur; yalnızlık ise romantik bir poz değil, düşünceyi bedelidir. "Hafızanın Açılış Mührü" ve "Hafızanın Kapanış Mührü" çerçevesinde metin, hatırlamayı nostalji değil vicdan disiplini olarak kurar; sonuçta İsmet Özel'i bitmiş hükümlerin değil, devam eden bir çağırının Őairi olarak konumlandırır.

SUMMARY

The text reads İsmet Özel's poetry and thought without trapping it in the cliché of a "break." What looks like sharp rupture on the surface is framed as an ontological relocation: not the denial of a former stance, but a shift in the center of gravity from which the same fundamental question is asked. Hence "relocation" replaces "conversion." Poetry is not decoration; it is the compass and the ground on which thought walks. In Özel, poetry ceases to be a purely aesthetic practice and becomes a threshold where existence is tested and an ethical act is performed: it does not comfort the reader; it keeps them alert, disrupts habit, and assigns responsibility. The text argues that modernity's promises of freedom and progress often render the human being governable in subtler ways, and that Özel confronts these promises from within until their limits become visible. His Islamic orientation is treated not as a simple identity choice but as an ontological repositioning that rebuilds meaning. Anger is thus read not as ideological aggression but as moral vigilance that defends dignity; solitude is not a romantic pose but the cost of thought. Through the frame of the "Seal of Memory's Opening" and the "Seal of Memory's Closing," remembering is cast not as nostalgia but as a discipline of conscience. The conclusion positions Özel not as an author of finished verdicts, but as a poet of an ongoing call.

HAFIZANIN AÇILIŞ MÜHRÜ

"Uzun yola çıkmaya hüküm giydim."

İsmet Özel'in düşünsel serüveni, yüzeyden bakıldığında ani kırılmalarla, sert yön değişimleriyle, hatta kimi zaman inkârla örülmüş gibi görünür; oysa derine inildiğinde bu hareketin bir kopuştan çok bir yer değiştirme olduğu sezilir. Bu, düşüncenin kendini inkâr ettiği değil, kendi ağırlık merkezini yeniden bulma çabasıdır. Bir düşünce, kendi içindeki gerilimi artık taşıyamadığında, başka bir zemine doğru kayar; ama bu kayış bir terk ediş değil, yoğunlaşmadır. İsmet Özel'in şiiri ve düşüncesi tam da bu yoğunlaşmanın izini sürer. O, eskiyi bırakmaz; onu dönüştürür. Eski sorular yeni bir zeminde yeniden sorulur, fakat sorunun ateşi değişmez. Bu yüzden onda kopuş değil, derinleşme vardır.

Şiir bu süreçte bir süs, bir anlatım biçimi ya da duygusal bir eşlikçi değildir. Şiir, düşüncenin kendisini taşıdığı zemindir. İsmet Özel için şiir, fikrin giydirildiği bir elbise değil, fikrin yürüdüğü bedendir. Düşünce onun şiirinde soyut bir kavram olarak kalmaz; nefes alır, terler, acı çeker. Bu nedenle şiir, estetik bir faaliyet olmaktan çok ontolojik bir edim hâline gelir. Şair, dünyayı betimlemez; dünyayla hesaplaşır. Ve bu hesaplaşma, estetik zarafetle değil, varoluşsal bir sertlikle yürütülür.

Bu sertlik, çoğu zaman yanlış okunur. Kimi zaman öfke sanılır, kimi zaman ideolojik katılık. Oysa burada söz konusu olan şey, ahlâkın en çıplak hâlidir. İsmet Özel'in şiiri, ahlâki bir öğreti olarak değil, bir yük olarak kavrar. Ahlâk, yapılması gerekenlerin listesi değil; insanın kendisiyle yüzleşirken duyduğu ağırlıktır. Bu yüzden onun şiirinde ahlâk, rahatlatıcı değil, rahatsız edicidir. Okuru teselli etmez; onu uyanık tutar. Çünkü ona göre insanın asıl düşmanı kötülükten çok, alışkanlıktır. Ve şiir, alışkanlığı bozan bir sarsıntıdır.

Bu bağlamda, İsmet Özel'in düşüncesindeki "yer değiştirme", sadece ideolojik bir konum değişikliği olarak okunamaz. Bu, varoluşsal bir yeniden konumlanmadır. İnsan, dünyada nerede durduğunu yeniden tartar; hangi tarafta değil, hangi hakikatin yanında durduğunu sorgular. Bu sorgulama, onu çoğu zaman yalnızlığa iter. Çünkü hakikat kalabalık sevmez. Kalabalıklar çoğu zaman gürültüyü sever, ama sessizliğin içindeki hakikati taşıyamaz. İsmet Özel'in yalnızlığı bu yüzden bir eksiklik değil, bir sonuçtur; düşüncenin bedelidir.

Şiirin burada üstlendiği rol, düşünceyi korumaktır. Şiir, düşünceyi ideolojik sertlikten, sloganın kolaylığından, sloganın uyuşturucu etkisinden korur. Çünkü şiir, kesinlikten çok gerilimle yaşar. Kesinliğin olduğu yerde düşünce donar; gerilimde ise canlı kalır. İsmet Özel'in şiiri, bu gerilimi muhafaza eder. Okuru rahatlatmaz; aksine onu sürekli tetikte tutar. Bu yüzden onun şiiriyle karşılaşmak, bir metinle karşılaşmak değil, bir sorumlulukla yüz yüze gelmektir.

Bu noktada şiir, yalnızca estetik bir üretim değil, varoluşsal bir tanıklıktır. Şair, dünyaya tanıklık ederken kendisini de açık eder. Bu açıklık, bir teşhir değildir; bir risktir. Çünkü insan, hakikate yaklaştıkça savunmasızlaşır. İsmet Özel'in şiiri bu savunmasızlığı saklamaz; bilakis onu düşüncenin merkezine yerleştirir. Bu yüzden onun şiiri, güçlü olduğu kadar kırılğandır. Ama tam da bu kırılğalık, onu sahici kılar.

Son kertede İsmet Özel'in şiiri, bir çağın ruhunu kayda geçirme çabasıdır; fakat bu kayıt bir arşivleme değil, bir tanıklıktır. Şiir, zamanın içinden konuşur ama zamana teslim olmaz. Onun düşüncesi, ne geçmişe kapanır ne geleceğe sığınır; şimdiye kök salar. Bu yüzden İsmet Özel'in şiiri, bitmiş bir metin değil, süren bir çağrıdır. Okurdan bir cevap bekler, ama bu cevap bir slogan değil, bir yöneliş olmalıdır. Çünkü onun şiirinde asıl mesele, ne söylendiği değil, neye doğru yüründüğüdür. Ve o yürüyüş, hâlâ devam etmektedir.

ONTOLOJİK EŞİK: ŞİİRİN İÇİNDE KURULAN VARLIK

İnsanlar

hangi dünyaya kulak kesilmişse öbürüne sağır

o ferah ve delişmen birçok alınlarda

betondan tanrılara kulluğun zırhı vardır

Şiirin Eşik Oluşu

İsmet Özel'in şiiri bir estetik tür olarak değil, varoluşun kendisini sınavan bir eşik olarak belirir. Bu eşik, ne yalnızca dilsel bir deney alanıdır ne de bireysel bir duyarlılığın dışavurumu. Şiir, onda bir karar anıdır; insanın kendisiyle, tarihiyle, inancıyla ve dünyayla yüz yüze geldiği bir sınır çizgisi. Bu nedenle İsmet Özel'in şiirini anlamak, onu "anlamlandırmak" değildir; şiirin açtığı gerilime girmeyi, o gerilimde kalmayı göze almaktır. Şiir, burada bir nesne değil, bir eylemdir; okunmaz, yaşanır.

Bu bağlamda şiir, ontolojik bir eşiğe dönüşür. Şair, kelimeleriyle dünyayı temsil etmez; dünyayla hesaplaşır. Şiir, hakikati süsleyen bir anlatım değil, hakikatin yükünü sırtlanan bir varoluş biçimidir. Bu yüzden İsmet Özel'in şiiri "güzel" olmaktan çok "zorlayıcıdır". Okuru rahatlatmaz, konfor alanından çıkarır. Onu, kendi varoluşunun sorumluluğuyla yüz yüze bırakır. Şiirin işlevi, estetik haz üretmek değil; bilinci uyandırmaktır.

Dilin Mesken Olmaktan Çıkışı

İsmet Özel'de dil, barınılacak bir ev değildir. Aksine, sürekli sarsılan, çatlayan, yerinden oynayan bir zemindir. Dil artık güvenli bir sığınak değil, insanın kendisiyle yüzleştiği bir cephe. Bu yüzden onun şiirinde kelimeler süslenmez; yaralanır, gerilir, yük taşır. Dilin bu hâli, modern şiirin çoğu örneğinde görülen estetik konforu reddeder. Çünkü konfor, düşüncenin düşmanıdır.

Şairin dili kırması, bilinçli bir estetik tercih değil; varoluşsal bir zorunluluktur. Dünyanın kendisi kırılmıştır; dil de bundan muaf değildir. İsmet Özel, dili onarmaya değil, onun kırık yerlerini göstermeye çalışır. Bu yüzden onun şiirinde sözcükler parlatılmaz, törpülenmez, yumuşatılmaz. Aksine, keskinleşir. Dil, dünyayla arasındaki mesafeyi kapatmaz; o mesafeyi görünür kılar. Çünkü hakikat, çoğu zaman o mesafede belirir.

Bu bağlamda şiir, bir iletişim aracı değil, bir yüzleşme alanıdır. Okur, metnin karşısında edilgen bir alıcı değildir; sorumluluğa çağrılır. Şiir, okuru rahatlatmaz; ona yerini hatırlatır. İsmet Özel'in şiirinde dil, insanın kendine söylediği en sert sözdür.

Şair Figürü: Tanık mı, Fail mi?

İsmet Özel'de şair figürü, romantik anlamda bir "duyarlılık sahibi" değildir. O, ne yalnızca gözlemleyen ne de yalnızca anlatandır. Şair, olayların dışında duran bir tanık değil; bizzat o olayların içinde, onların yükünü taşıyan bir faildir. Bu nedenle onun şiirinde tarafsızlık yoktur. Tarafsızlık, burada bir erdem değil, bir kaçıştır.

Şair, tanıklık ederken aynı zamanda sorumluluk alır. Çünkü tanıklık, edilgen bir bakış değil; etik bir konumdur. İsmet Özel'in şiirinde tanıklık, dünyanın yükünü omuzlamayı kabul etmek demektir. Bu yüzden onun şiiri çoğu zaman rahatsız edicidir. Okuru konforlu bir estetik mesafede tutmaz; onu karar vermeye zorlar. Şair, okurun yerine düşünmez; onu düşünmeye mecbur eder.

Bu bağlamda İsmet Özel'in şiiri, modern edebiyatta sıkça rastlanan ironik mesafeyi reddeder. İroni, çoğu zaman sorumluluktan kaçmanın kibar bir yoludur. Oysa burada söz konusu olan, kaçış değil yüzleşmedir. Şiir, bir savunma değil, bir meydan okumadır. Bu yüzden İsmet Özel'in sesi yüksek değil, ağırdır; bağırılmaz ama susmaz da.

Varoluşun Dili Olarak Şiir

İsmet Özel'de şiir, bir ifade biçimi olmanın ötesinde, varoluşun kendisidir. Şair, dünyayı anlatmaz; dünyada durur. Onun şiiri, "anlatılan" bir gerçeklik değil, "yaşanan" bir hakikattir. Bu nedenle şiir, ontolojik bir zeminde konumlanır. İnsan, bu şiirde kendini bir özne olarak değil, bir sorumluluk alanı olarak bulur.

Bu yaklaşım, şiiri felsefenin alt başlığı hâline getirmez; tersine, felsefeyi şiirin eşliğine getirir. Düşünce burada soyut bir etkinlik değil, yaşanan bir deneyimdir. İsmet Özel'in şiiri, düşüncenin beden kazandığı yerdir. Sözcükler düşüncenin kabuğu değil, onun etidir.

Bu nedenle onun şiiri, yalnızca edebî bir miras değil, varoluşsal bir çağrıdır. Okuru konforlu yorumlara değil, sorumluluk almaya çağırır. Bu çağrı, çağdaş insanın en çok kaçtığı şeydir. Çünkü sorumluluk, özgürlüğün bedelidir. İsmet Özel'in şiiri, bu bedeli hatırlatır.

Bu noktada şiir, estetik bir faaliyet olmaktan çıkar; etik bir duruşa dönüşür. Şair, dünyaya bir şey söylemekle kalmaz, dünyada bir yer alır. Ve o yer, kolay bir yer değildir. Ama belki de tam bu yüzden, hâlâ konuşmaya değerdir.

YER DEĞİŞTİREN AKIL: KOPUŞ DEĞİL, ONTOLOJİK KAYMA

"Sözlerimin anlamı beni ürkütüyor."

Kopuş Mitinin Çöküşü

İsmet Özel'i "kopuş" kelimesiyle okuyanlar, aslında iki şeyi aynı anda yapar: Birincisi, onu kolay tüketilir bir biyografi masalına indirger; ikincisi, şiirin içindeki sürekliliği, yani asıl damarını keser. "Kopuş" dediğin şey, gazetelik bir dramdır; düşüncenin iç mantığını değil, seyircinin merakını besler. Oysa İsmet Özel'in serüveni, dramatik bir rota değişikliği değil; derin bir zeminin yer değiştirmesidir. Bu fark, teknik bir ayırım değil, ontolojik bir ayırımdır. Aynı sancı, aynı hakikat arayışı, aynı "dünya bana dar geliyor" duygusu kalır; yalnızca o sancının tutunduğu zemin değişir. Bu yüzden İsmet Özel'i "dönüş" kelimesiyle açıklayan akıl, onun şiirini bir afişe çevirir; "yer değiştirme" dediğimizde ise şiir yeniden canlı bir organizma hâline gelir. Çünkü yer değiştirme, geçmişini inkâr etmez; onu başka bir koordinatta yeniden kurar.

Burada mesele şudur: İsmet Özel'in erken dönemindeki devrimci duyarlılık ile sonraki dönemindeki İslâmî varoluş bilinci arasında mutlak bir kopukluk değil, bir süreklilik gerilimi vardır. Süreklilik, aynı cümlelerin tekrar edilmesi değildir; süreklilik, aynı sorunun başka bir sesle yeniden sorulmasıdır. Aynı mesele, başka bir eşığe taşınır. Şairin asıl meselesi, "hangi ideolojiye mensubum" değildir; "hangi dünyada insan kalabilirim" meselesidir. Bu soru ideolojik değil, varoluşsaldır. İdeoloji bu soruya cevap vermeye kalkar, çoğu zaman da cevap diye bir makyaj sürer; İsmet Özel ise o makyajı kazır, yüzü açığa çıkarır. Yüz çirkinse de, yüz yaralıysa da, yüz yaşlıysa da; hakikat budur.

"Kopuş" miti, İsmet Özel'i bir "taraf değiştiren adam" diye paketler. Bu paketleme, okura kolay bir hüküm verir: "Önce şuydu, sonra buydu." Ne güzel, ne rahat. Oysa İsmet Özel'in şiiri rahatlığı sevmez. Onun metninde hüküm kurmak kolay değildir, çünkü hüküm kurduğun an şiir senden kaçır. Bu yüzden "kopuş" değil, "yer değiştirme" diyoruz. Çünkü yer değiştirme, aklın ve vicdanın, aynı merkez sancısını farklı bir ontolojik noktaya taşınmasıdır. Bu taşınma bir kaçış değil, ağır bir yürüyüştür. Şairin hayatında en ucuz şey, pozisyon almaktır; en pahalı şey ise hakikate sadakat. İsmet Özel pahalı olanı seçer.

Modernliğin İçinden Çıkmak

İsmet Özel'in erken döneminin Marksist damarını yalnızca "ideolojik bir evre" diye okumak, modernliğin insan ruhuna yaptığı işi görmemektir. Çünkü Marksizm, onun zihninde bir parti disiplini ya da doktrin ezberi olarak değil, modern dünyanın açtığı yaraya bir merhem umudu olarak belirir. Modern dünya insana şunu vaat eder: akıl, bilim, ilerleme, refah; "tarih" seni kurtaracak. Fakat modernliğin gerçeği şudur: insanı kurtarmaz; insanı yönetir. Kurtuluş vaadi, yönetim tekniğine dönüşür. İnsan, kendisini özgürleşmiş sanırken daha ince bir ağın içine girer. İsmet Özel, bu ağı içeriden görür. Bu yüzden onun modernlikle ilişkisi basit bir reddiye değildir; içeriden yaşanmış bir ifşadır.

Modernliğin içinde yürürken modernliği "aşmak" kolay bir iş değildir. Dışarıdan taş atmak ucuzdur; içerideyken çıkış aramak pahalıdır. İsmet Özel'in yaptığı, modernliğin "kendi dilini" kullanarak onun yetersizliğini göstermektir. Bu yüzden erken dönem şiirindeki isyan, sadece sınıfsal bir öfke değildir; daha derinde, insanın anlam kaybına karşı bir ayaklanmadır. Modernlik, insanı özgürleştiriyorum derken, ona anlam vermeyi unutmamıştır. Anlamı piyasaya, tüketim ritüellerine, başarı putlarına devretmiştir. İnsan "yaşar" ama niçin yaşadığını bilmez. İşte bu bilinmezlik, İsmet Özel'in şiirinde bir kriz olarak patlar. Bu kriz, "Batı" tartışmalarına indirgenemez. Çünkü Batı, burada coğrafi bir karşıtlık değil; bir akıl biçimidir. Hesap yapan, ölçen, yönetilebilir olanı seven, insanı da yönetilebilir bir nesneye çeviren bir akıl. İsmet Özel'in modernliği sorgulaması, bu aklın insan ruhunu nasıl daralttığını görmesiyle ilgilidir. Modernlik, insana "düzen" verir; ama bazen o düzen, ruhun mezarı olur. Şairin dili, o mezarın kapağını kaldırır.

İsmet Özel'in yer değiştirmesi, modernliğin içinde bir süre daha yürüyüp, sonunda modernliğin "kurtuluş" vaatlerinin insanı kurtarmadığını, yalnızca yeni bir bağımlılık ürettiğini görmesiyle belirginleşir. Burada "yanıldım" diye basit bir itiraf yoktur; daha sert bir şey vardır: "Dünya yanlış kurulmuş." Bu cümle, ideolojik bir cümle değil; ontolojik bir cümledir. Ve bu cümleyi kuran akıl, artık sırf iktisatla, sınıfla, üretimle yetinemez. Çünkü mesele sadece ekmeğindir; anlamdır, haysiyettir, insan kalabilmektir.

İslâm: Kimlik Değil, Ontolojik Konum

İsmet Özel'in İslâm'a yönelişini "kimlik değişimi" diye okuyan bakış, tam da modernliğin sevdiği türden bir bakıştır: her şeyi etiketlemek, kategorize etmek, kutulara koymak. Oysa burada İslâm, bir etiket değildir. İsmet Özel'in dünyasında İslâm, "ben şuraya aidim" demek değildir; "ben hangi varlık düzeninde duruyorum" demektir. Bu yüzden bu yöneliş, bir kültürel nostalji yahut bir cemaat konforu değil; tam tersine, ağır bir varoluş yüküdür. Çünkü ontolojik konum, insanı rahatlatmaz; sorumluluk yükler.

İslâm burada bir "siyasi program" gibi okunamaz. İsmet Özel'de iman, slogan üreten bir araç değildir. İman, insanın kendini gözden geçirmesi, hesaba çekmesi, kendi içindeki yalanları tanımasıdır. Modernliğin en sevdiği yalandır: "Sen merkezsin." İslâmî ontoloji ise insana şunu hatırlatır: "Sen merkez değilsin; merkeze karşı sorumlusun." Bu hatırlatma, modern bireyin gururunu kırar. Gururu kırılan insan ya saldırganlaşır ya da derinleşir. İsmet Özel'in metninde bu kırılma, bir derinleşmeye dönüşür.

Burada bir tehlike var: İslâm'ı bir "aidiyet" olarak okursan, İsmet Özel'i de bir "kimlik savaşçısı" zannedersin. Oysa onun şiiri kimlik savaşına benzemez; o şiir, insanın varoluş savaşıdır. Kimlik, bazen insanı korur; bazen de insanı kör eder. İsmet Özel'in aradığı, körlüğü artıran bir aidiyet değil; hakikati artıran bir yer tutuşudur. Bu yüzden "İslâm" kelimesi onun metninde bir propaganda başlığı gibi durmaz; bir varlık dili gibi durur. İslâm'ın ontolojik konum oluşu, şiirde de kendini gösterir: dil daha ağırlaşır, kelimeler daha az ama daha yoğun olur, öfke ham hâlini yitirir, daha damıtılmış bir haysiyet duygusuna dönüşür. Bu dönüşüm, estetik değil; varoluşsal bir dönüşümdür. İsmet Özel, "inanıyorum" derken bile, aslında "sorumluluk alıyorum" demektedir. İnancı bir "rahatlama" olarak gören anlayışın tam tersine, inancı bir "hesap" olarak yaşar. Hesap, insanın kendine verdiği en sert derstir. Bu sertlik, onun şiirinin iç gerilimini artırır.

Öfke, Sorumluluk ve Yalnızlık

İsmet Özel'in metinlerinde öfke, sıradan bir hırçınlık değildir. Öfke, çoğu zaman bir ahlâk işaretidir. Çünkü ahlâk, sadece "iyi olmak" değildir; ahlâk, kötülüğe karşı duyarlı kalabilmektir. İnsan kötülüğü normalleştirdiği gün, ahlâkını kaybeder. İsmet Özel'in öfkesi, normalleştirmeye karşıdır. Bu öfke, bazen keskinleşir, bazen yorucu olur, bazen okuru rahatsız eder; ama tam da bu yüzden canlıdır. Çünkü canlı olan şey rahatsız eder. Ölü olan şey uyutur.

Bu öfkenin kaynağı, yalnızca politik olaylar değildir. Daha derinde, insanın haysiyetinin incinmesi vardır. Modern toplum, haysiyeti çoğu zaman "performans"a indirger: başarılıysan değerlisin. İsmet Özel bu indirgemeye karşı çıkar. İnsan, sırf insan olduğu için değerlidir. Bu cümle bile bugün bir "naiflik" gibi görülüyor; çünkü piyasa ahlâkı insanın değerini ölçer, etiketler, fiyat biçer. İsmet Özel'in öfkesi, bu ölçüye karşıdır. Öfke sorumlulukla birleştiğinde, yalnızlık kaçınılmaz olur. Çünkü sorumluluk alan insan, kalabalığın hafifliğine katlanamaz. Kalabalık çoğu zaman eğlenmek ister; hakikat ise eğlenceye gelmez. Hakikat, ağırdır. İsmet Özel'in yalnızlığı bu ağırlığın sonucudur. Bu yalnızlık romantik bir "sanatçı yalnızlığı" değil, ontolojik bir yalnızlıktır. Şair, kalabalığın içinde bile tek başınadır; çünkü onun derdi, kalabalığın derdiyle aynı değildir. Kalabalık çoğu zaman rahat ister; şair, haysiyet ister.

Bu yalnızlık, onu "herkese karşı" yapmaz; ama onu "herkese göre" de yapmaz. İsmet Özel'in yer değiştiren aklı, tam da burada belirginleşir: o, kendisini çoğunluğun onayına teslim etmez. Onayın olduğu yerde çoğu zaman hakikat erir. Bu yüzden İsmet Özel'in şiiri ve düşüncesi, onay aramaz; itiraz eder. İtiraz, onun dünyasında bir karakter meselesidir; bir pozisyon değil.

Şairin Yeri: Ne Merkezde Ne Kenarda

İsmet Özel'i anlamanın en zor noktalarından biri şudur: O, ne "merkez"e yerleşir ne de "kenar"ı romantize eder. Merkez, çoğu zaman iktidarın diliyle konuşur; kenar, çoğu zaman mağduriyetin diliyle. İsmet Özel ise ikisinin de diliyle yetinmez. Çünkü iktidarın dili de, mağduriyetin dili de bazen hakikati örter. İktidar, hakikati yönetmek ister; mağduriyet, hakikati bir sermayeye çevirmek ister. İsmet Özel'in şiiri bu sermayeyi de reddeder.

Şairin yeri, bir tür "ara bölge" gibi düşünülebilir; ama bu ara bölge uzlaşmanın bölgesi değildir. Bu, gerilimin bölgesidir. Şair, hem merkezin hem kenarın kör noktalarını görür. Bu yüzden iki taraftan da tepki alır. Tepki almak, onun için bir başarı ölçüsü değildir; ama kaçınılmaz bir sonuçtur. Çünkü şair, kolay anlaşılacak için yazmaz. O, hakikatin zor tarafını taşıdığı için zor anlaşılır.

İsmet Özel'in yer değiştiren aklı, şiirin yerini de değiştirir: Şiir bir "ifade" olmaktan çıkar, bir "tavır" olur. Tavır, estetik bir poz değil; varoluşun biçimidir. Bu yüzden onun şiiri, bir edebiyat etkinliği değil, bir hayat etkinliğidir. Okur, şiirin karşısında sadece "beğendim" diyerek çıkamaz; ya içeride bir şey değişir ya da şiir onu reddeder. İşte bu yüzden İsmet Özel'i "kopuş"la değil, yer değiştirme ile okumak zorundayız. Kopuş, meseleyi kapanmış bir dosya gibi gösterir. Yer değiştirme ise meseleyi açık bir soru gibi tutar. İsmet Özel'in düşüncesi, kapanmış bir dosya değildir; açık bir yaradır. Yarayı kapatmak kolaydır, pansuman yapılır, üstü örtülür, "geçti" denir. İsmet Özel ise yaranın üstünü örtmez; yaranın niye açıldığını sorar. Sormak da yetmez, o sorunun içinde yaşamayı göze alır.

İsmet Özel'in serüvenini "dönüş" diye adlandırmak, onu küçültmektir. Çünkü "dönüş" çoğu zaman bir rahatlama hikâyesi üretir. Oysa İsmet Özel'de rahatlama yoktur. Onda ağırlaşma vardır. Yer değiştirme, hafiflemek için değil, daha ağır bir hakikati taşıyabilmek içindir. Şairin aklı yer değiştirir; ama vicdanının çıtası düşmez. Şiirin dili değişir; ama şiirin yükü eksilmez. Ve belki de asıl süreklilik tam burada durur: yük, hâlâ omuzdadır.

ŞİİRDEN AHLÂKA: DÜŞÜNCENİN SON SİĞİNAĞI

"Kapanmaz yağmurun açtığı yaralar."

Ahlâkın Ontolojik Yüğü

İsmet Özel'in düşüncesi, en nihayetinde ahlâk meselesinde düğümlenir. Ama bu ahlâk, öğüt veren, terbiye eden ya da norm koyan bir sistem değildir. Ahlâk burada bir davranışlar manzumesi değil; varoluşun ağırlığıdır. İnsan olmanın bedelidir. İsmet Özel için ahlâk, "nasıl yaşamalıyım?" sorusuna verilen pratik bir cevap değil; "nasıl yaşamak zorundayım?" sorusunun yakıcı yüküdür. Bu yüzden onun şiirinde ahlâk, bir üst başlık değil, bir alt akım da değildir; şiirin bizzat kendisidir.

Ahlâk, onun dünyasında soyut bir ilke olmaktan ziyade, insanın kendisiyle giriştiği bitmeyen hesaplaşmadır. Bu hesaplaşma, dışsal kurallarla değil, içsel bir zorunlulukla işler. İsmet Özel, ahlâkı başkalarına gösterilen bir erdem olarak değil, insanın kendine yönelttiği sert bir bakış olarak kurar. Bu yüzden onun şiirinde ahlâk, çoğu zaman huzursuz edicidir. Çünkü ahlâk, insanın kendini aklamasına değil, kendini sorgulamasına hizmet eder.

Bu noktada şiir, ahlâkın dili hâline gelir. Şiir, soyut ilkeleri ete kemiğe büründürür. Ahlâk artık soyut bir "iyi olma" çağrısı değildir; yaşamın içinde, bedeli olan bir duruştur. İsmet Özel'in şiirinde ahlâk, bireyin kendini kurtarma çabası değil, kendini feda etmeye hazır olma hâlidir. Bu nedenle onun şiiri, rahatlatmaz; ağırlaştırır. Okurdan, sadece anlamasını değil, sorumluluk almasını ister.

Şiirin Eyleme Dönüşmesi

İsmet Özel'de şiir, estetik bir üretim olmaktan çıkıp eylemin kendisine dönüşür. Bu, edebiyatın sınırlarını zorlayan bir yaklaşımdır. Çünkü burada şiir, yazıldıktan sonra geride kalan bir metin değildir; yazıldığı anda başlayan bir eylemdir. Okuyucu, metnin karşısında pasif bir tüketici olamaz. Şiir, okuru harekete çağırır; düşünmeye, hesaplaşmaya, hatta konforunu terk etmeye zorlar.

Bu noktada şiir, düşüncenin vitrini değil, laboratuvarıdır. Şiir aracılığıyla düşünce denenir, sınanır, başarısız olur, yeniden kurulur. İsmet Özel'in şiirindeki sertlik, bu deneyin ciddiyetinden kaynaklanır. Çünkü burada oynanan oyun estetik bir oyun değil; varoluşsal bir sınamadır. Şiirin dili, bu yüzden yumuşak değil, yoğundur. Kimi zaman keskin, kimi zaman yaralayıcıdır. Ama her zaman sahibidir.

Şiirin eyleme dönüşmesi, aynı zamanda şairin kendi hayatını da bağlar. İsmet Özel için şiir, yalnızca yazılan bir metin değil, yaşanan bir kaddedir. Bu nedenle onun şiirinde "rol yapmak" yoktur. Şair, kendi söylediklerinin altında ezilmeyi göze alır. Bu, edebiyatta nadir görülen bir tutarlılıktır. Birçok şair söz söyler; azı sözünün altında yazar. İsmet Özel'in farkı, bu bedeli ödemeyi kabul etmiş olmasıdır.

Ahlâk, Sorumluluk ve Yalnızlık

Ahlâkın bedeli yalnızlıktır. Çünkü ahlâk, çoğu zaman kalabalığın yöneldiği yerden başka bir yöne bakmayı gerektirir. İsmet Özel'in yalnızlığı, romantik bir yalnızlık değildir; bu, seçilmiş bir yalnızlıktır. Kalabalıkla birlikte hareket etmenin kolaylığına karşı, tek başına kalmanın ağırlığını taşımayı tercih eder. Bu yalnızlık, onu zayıflatmaz; aksine, düşüncesini keskinleştirir.

Bu noktada yalnızlık, bir yoksunluk değil, bir imkân hâline gelir. İnsan, kalabalığın gürültüsünden uzaklaştığında, kendi sesini duymaya başlar. İsmet Özel'in şiiri, bu iç sesi duymanın bedelini gösterir. Bu bedel, çoğu zaman anlaşılmamaktır; bazen yanlış anlaşılmalıdır; kimi zaman da bilinçli olarak dışlanmalıdır. Ama bütün bunlar, düşüncenin bedelidir. Düşünce, konforlu bir alan değildir; risklidir.

İsmet Özel, bu riski göze alan bir şairdir. Bu nedenle onun şiiri, "herkes için" değildir. Herkese seslenir ama herkes tarafından benimsenmez. Bu, onun eksikliği değil, gücüdür. Çünkü hakikat, her zaman azınlığa seslenir. Kalabalık, genellikle gürültüyü tercih eder; hakikat ise sessizdir ama derindir. İsmet Özel'in şiiri bu sessizliği taşır.

Şiirin Son Sığınağı: Vicdan

Bütün bu düşünsel yolculuğun sonunda geriye kalan şey, vicdandır. İsmet Özel'de vicdan, bireysel bir duyarlılık değil, ontolojik bir merkezdir. İnsan, ancak vicdanıyla insan olur. Vicdan kaybolduğunda, bilgi de, ideoloji de, sanat da birer araç hâline gelir. Şiir, bu noktada vicdanın sesi olur.

Vicdan, burada ahlâkın en soyut biçimi değildir; en somut hâlidir. Çünkü vicdan, insanın kendisiyle kurduğu en çıplak ilişkidir. İsmet Özel'in şiiri, bu çıplaklığı saklamaz. Aksine, onu görünür kılar. Şiirin sertliği, bu çıplaklıktan gelir. Okur, kendisini gizleyemez; çünkü şiir, gizlenilecek yer bırakmaz.

Bu yüzden İsmet Özel'in şiiri, bir estetik deneyimden çok bir yüzleşme alanıdır. Şiir, okuru eğlendirmek için değil, onu kendisiyle baş başa bırakmak için vardır. Bu anlamda şiir, bir konfor alanı değil, bir hesaplaşma alanıdır. Ve bu hesaplaşma, bitmez. Her okuma, yeni bir soruyla baş başa bırakır insanı.

Şiirin Bıraktığı İz

İsmet Özel'in şiiri, tamamlanmış bir yapı değildir. O, sürekli hareket hâlinde olan bir düşünce alanıdır. Bu yüzden onun şiiri, kapalı bir sistem değil, açık bir çağrıdır. Okurdan pasif bir alımlama değil, aktif bir katılım ister. Şiirin gerçek gücü de buradadır: Okuru dönüştürme iddiasında değil, onu sorumluluk almaya çağırmasında.

Bu nedenle İsmet Özel'in şiiri, zamanla eskimez. Çünkü belirli bir dönemin sloganlarına yaslanmaz. Onun metinleri, her dönemde yeniden okunabilir; çünkü her dönemde aynı temel soruya döner: "İnsan, insan kalmayı nasıl başarır?" Bu soru, hiçbir çağda eskimez.

Sonuç olarak, İsmet Özel'in şiiri, bir edebiyat meselesi olmaktan çok bir varoluş meselesidir. Onu anlamak, bir metni çözmek değil, bir duruşu kavramaktır. Bu duruş, rahatlatmaz; zorlar. Ama tam da bu yüzden değerlidir. Çünkü düşünce, ancak zorladığında canlıdır. Ve İsmet Özel'in şiiri, bu canlılığın en yoğun hâllerinden biridir.

HAFIZANIN KAPANIŞ MÜHRÜ

"Burada bitti artık işim, ocağım yok."

İsmet Özel'in düşünsel serüveni, nihai bir sonuca ulaşmaktan çok, bitmeyen bir sorumluluğun içinde konumlanır. Bu yüzden onun düşüncesi ne tamamlanmış bir sistemdir ne de kapatılmış bir hesap. Aksine, her okunuşta yeniden açılan, her temas edişte başka bir yüzünü gösteren bir iç gerilim alanıdır. Hafızanın kapanışı burada bir suskunluk değil; bilakis, söylenenlerin yükünü taşımaya razı olmanın adıdır. Bu kapanış, bir bitiş değil, ağır bir bilince varış hâlidir.

İsmet Özel'in düşüncesi, insanın kendisiyle arasındaki mesafeyi kapatma çabası olarak okunabilir. Bu mesafe, modern hayatın ürettiği bir kopuştur; insanın kendini, dünyayı ve anlamı parçalara ayıran bir bakışın sonucudur. Şiir, bu parçalanmışlığı onarmak için değil, onu görünür kılmak için vardır. Çünkü onarılmamış bir yara, insanı uyanık tutar. İsmet Özel'in şiiri de tam olarak bunu yapar: Yarayı kapatmaz, onu diri tutar. Böylece insan, kendi varoluşunun ağırlığını hissetmeye devam eder.

Bu nedenle onun şiiri bir "teselli" metni değildir. Teselli, insanı uyutur; oysa İsmet Özel uyandırmak ister. Onun metinlerinde huzur değil, uyanıklık vardır. Uyanıklık ise bedel ister. Şiirin yükü buradadır: Okuru rahatlatmak yerine, ona sorumluluk yükler. Bu sorumluluk, bir ideolojiye bağlılık değil; varoluşun ciddiyetini üstlenme cesaretidir. Çünkü İsmet Özel için düşünmek, yalnızca anlam üretmek değil, bedel ödemektir.

Hafızanın kapanışı da burada anlam kazanır. Bu kapanış, geçmişin üstünü örtmek değildir; geçmişle hesaplaşmanın tamamlanmasıdır. İnsan, geçmişini bastırarak değil, onunla yüzleşerek özgürleşir. İsmet Özel'in düşüncesi, bu yüzleşmeyi sürekli diri tutar. Onun şiiri, hatırlamayı bir yük değil, bir sorumluluk olarak görür. Unutmak bir rahatlama değil, bir yoksullaşmadır. Hatırlamak ise acı verse de insanı sahici kılar.

Bu nedenle İsmet Özel'in düşüncesi, nostaljiye sığınmaz. Geçmişini idealize etmez, ama ondan kopmaz da. Geçmiş, bugünün vicdanında yankılanan bir sestir. O ses sustuğunda, insan kendi iç sesini de kaybeder. Bu yüzden İsmet Özel'in şiiri, geçmişini bugüne taşıyan bir hafıza mekânıdır. Ama bu mekân, anıların saklandığı bir müze değil; düşüncenin hâlâ çalıştığı bir atölyedir.

Şiirin buradaki işlevi, zamanı dondurmak değil, zamanı derinleştirmektir. Geçmiş, şimdi ve gelecek, onun şiirinde lineer bir çizgi oluşturmaz; iç içe geçen katmanlara dönüşür. Bu katmanlarda dolaşmak, okuyucudan dikkat, sabır ve cesaret ister. Çünkü her katman, yeni bir sorumlulukla birlikte gelir. Şiir, okuru edilgen bir izleyici olmaktan çıkarır; onu tanıklığa çağırır. Bu tanıklık, yalnızca olup biteni görmek değil, görülenin bedelini üstlenmektir.

Bu nedenle İsmet Özel'in şiiri, bir "son söz" üretmez. O, kapanış yapmaz; kapanışı düşünmeye zorlar. Hafızanın kapanışı, burada bir bitiş değil, bir eşik adıdır. Okur, bu eşikte durur ve kendine şu soruyu sormak zorunda kalır: Ben bu dünyada nerede duruyorum? Ne adına konuşuyorum? Hangi bedeli ödemeye razıyım? Şiirin gücü, bu soruları susturmamasındadır.

Sonuçta İsmet Özel'in şiiri, bir çağın vicdan kayıdır. Bu kayıt, ne arşivlenmek için tutulmuştur ne de tüketilmek için. O, insanın kendisiyle yüzleşmesini isteyen bir çağrıdır. Bu çağrıya kulak vermek, rahat bir okuma deneyimi sunmaz; ama hakikate bir adım daha yaklaşmayı mümkün kılar. İşte bu yüzden, İsmet Özel'in şiiri bir son değil, bir eşiktir. O eşikten geçenler, artık eskisi gibi kalamaz. Ve belki de tam bu yüzden, onun şiiri hâlâ konuşur; çünkü henüz bitmemiştir.

BİBLİYOGRAFYA

İSMET ÖZEL: ŞİİR KİTAPLARI VE ŞİİR EVRENİNİN ÇEKİRDEĞİ

— *Geceleyin Bir Koşu* , — İsmet Özel, 1994, Oğlak Yayıncılık, İstanbul. Bu ilk dönem kitabı, “koşu”yu hem bedensel hem ontolojik bir kaçış-yetişme hareketi gibi kurar; öznenin dünyaya sığmayan ritmi buradan başlar. Şiir, ideolojik pozdan önce varoluş sancısıdır. Okur, daha ilk adımda Özel’in şiirinin “konfor” değil “yük” olduğunu anlar; dil, bir mesken değil, bir eşiktir.

— *Evet, İsyan* , — İsmet Özel, 1969, (çeşitli baskılar), (çeşitli basım yerleri). “İsyan” burada slogan değil, ontolojik bir refleks; “evet” ise hayatın kendisine verilen sert bir rıza gibi çalışır. Bu ikili, Özel’in şiirindeki gerilimin çekirdeğidir: reddetmekle sahiplenmek aynı anda yürür. Kitap, şiirin politik bilinçle temasını kurar ama şiiri politikaya indirgemez.

— *Cinayetler Kitabı* , — İsmet Özel, 1975, (çeşitli baskılar), (çeşitli basım yerleri). “Cinayet” bir olay değil, bir çağ teşhisidir. Özel, modern hayatın insanı yavaş yavaş öldüren düzeneklerini şiirin keskin bıçağıyla görünür kılar. Bu kitap, dilin “suç mahalli”ne dönüşmesidir: kelimeler delil taşır. Şiir, yalnızca anlatmaz; itham eder ve okuru da tanıklığa zorlar.

— *Celladına Gülümserken* , — İsmet Özel, 1984, İmge Yayınları, İstanbul. “Cellat” figürü, dışarıdaki düşmandan çok içerideki teslimiyetin alegorisine dönüşür. Gülümseme, bir yenilgi jesti değil, haysiyetin ters yüz edilmiş direncidir. Bu metin, Özel’de ahlâkın şiirle kaynaştığı eşığı temsil eder: dilin sertliği duygusuzluk değil, vicdanî yoğunluktur.

— *Erbain: Kırk Yılın Şiirleri* , — İsmet Özel, 2010’lar (yaygın baskılar), TİYO Yayınları, İstanbul. Derleme mantığıyla değil, “öznenin sürekliliği”ni görünür kılan bir iç harita gibi okunur. Dört kitabın şiirleri bir araya gelince, kopuş anlatıları zayıflar; çünkü aynı gerilim hattı farklı dönemlerde başka biçimlere bürünür. Bu kitap, Özel’in şiirini bütünlüklü okumak isteyenler için ana kapıdır.

— *Bir Yusuf Masalı* , — İsmet Özel, 1990’lar (yaygın baskılar), Şule Yayınları, İstanbul. Yusuf kıssası, “tarih”ten çok “özne”yi sınavan bir ahlâk dramaturjisi olarak kurulur. Burada masal, çocukça bir tür değil; hakikati saklayıp sonra ansızın açan bir dil tekniğidir. Özel, mitik hafızayı şiirin içine alır; kıssa, bir politik bilinçle dönüşmeden önce bir varoluş sınavıdır.

— *Şiirler* , — İsmet Özel, (toplu baskılar), (çeşitli yayınevleri), İstanbul/Ankara. Toplu şiir baskıları, tekil kitapların “dönem” etiketlerinden kurtarılıp bir bütün olarak okunmasını sağlar. Böylece şiir, ideolojik başlıklara değil, gerilim çizgilerine göre izlenir: öfke, haysiyet, yalnızlık, iman, şehir, emek, tarih. Okur, değişen söylemin altında kalan sürekliliği daha net seçer.

— *Toparlanın Gitmiyoruz* , — İsmet Özel, 2010’lar, TİYO Yayınları, İstanbul. Şiirle deneme arasında duran bu metin(ler), geri çekilmeyi değil, yerinde durmayı bir direnç tekniğine çevirir. “Gitmiyoruz” bir inat değil; öznenin kendi yerini terk etmeme kararıdır. Özel’in geç dönem sesini anlamak için, şiir-politik tonun nasıl “ahlâkî disiplin”e dönüştüğünü burada görmek mümkündür.

— *Waldo Sen Neden Burada Değilsin* , — İsmet Özel, 2014, TİYO Yayınları, İstanbul. Modern dünyanın kayıp öznesi, burada bir soru biçiminde somutlaşır: “Neden burada değilsin?” Soru, birine değil, okura da yönelir. Metin, yokluğu bir boşluk değil, bir teşhis olarak kullanır; çağın “orada olamama” hâlini şiirsel-denemeci bir çarpma olarak işler.

— *Bir Yusuf Masalı (Bez Cilt / Osmanlıca Baskı)* , — İsmet Özel, 2010’lar, TİYO Yayınları, İstanbul. Metnin Osmanlıca/özel baskı çizgisi, yalnızca nostalji değildir; hafızanın yazı, harf, ses ve ritimle ilişkisini gündeme getirir. Özel’in “dil”i bir araç değil, bir kader mekânı olarak kavrayışını somutlaştırır. Okur, metni sadece anlamla değil, yazının maddesiyle de takip etmeye çağrılır.

İSMET ÖZEL: DENEME, DÜŞÜNCE, ONTOLOJİ VE POLİTİK BİLİNÇ

— *Taşları Yemek Yasak* , — İsmet Özel, 2010'lar, TİYO Yayınları, İstanbul. Emir-nehîy, akıl, hakikat ve gündelik hayatın mikro-ahlâkî üzerinden yürüyen metinler, Özel'in düşüncesini "şairane sezgi"den "ahlâkî disiplin"e taşır. Burada politika, ideoloji değil, davranışın ontolojisidir. Başlık, modern insanın "yanlış beslenme"sini; yani yanlış anlamla hayatta kalma çabasını tokat gibi yüzümüze vurur.

— *Surat Asmak Hakkımız* , — İsmet Özel, 2000'ler, (çeşitli baskılar), İstanbul. "Hak" kavramını duyguya ve mimik siyasetine taşıyarak, modern insanın zorunlu neşesine karşı bir itiraz üretir. Surat asmak burada kapris değil, sahiciliğin savunusudur. Özel, kamusal alanda dayatılan "mutluluk performansı"nı çözer; okur, bir duygu rejiminin içinde nasıl yönetildiğini fark eder.

— *Bakanlar ve Görenler* , — İsmet Özel, 2000'ler, (çeşitli baskılar), İstanbul. Görmek ile bakmak ayrımı üzerinden, iktidarın "görünürlük" aygıtlarını ve modern algı siyasetini tartışır. Özel'in denemelerinde sık görülen o sert hamle burada berraklaşır: Hakikat, çoğu zaman gözümüzün önünde değil, gözümüzün alışkanlığında gizlidir. Metin, okuru "bakan" değil "gören" olmaya zorlar.

— *Cuma Mektupları* , — İsmet Özel, 1990'lar, (çeşitli baskılar), İstanbul. Mektup formu, düşüncüyü akademik mesafeden kurtarır; şiirî bir yakınlıkla ahlâkî bir sertliği aynı anda taşır. Özel, okurla konuşmaz; okuru muhatap alır. Bu metinlerde "iman" bir kimlik işareti değil, bir varoluş yükü olarak kurulur; tartışma, düşüncenin gövdesine değil, sinir uçlarına dokunur.

— *Dersler* , — İsmet Özel, 2000'ler, (çeşitli baskılar), İstanbul. Ders, burada kurumsal bir öğretim değil; hafızanın disipline edilmesidir. Özel, kavramları bir sözlük gibi değil, bir sinama aracı gibi kullanır. Okur, metnin içinde ilerledikçe "bilmek" ile "olmak" arasındaki uçurum büyür. Bu uçurum, Özel'in düşüncesindeki ontolojik gerilimi görünür kılar.

— *Tahrir Vazifeleri* , — İsmet Özel, 2000'ler, (çeşitli baskılar), İstanbul. Yazmayı, estetik üretim değil, görev olarak tanımlar. Görev sözcüğü, modern edebiyatın sevmediği bir ağırlık taşır; Özel bu ağırlığı bilinçle seçer. Metin, yazarın "özgür ifade" ile "sorumlu ifade" arasındaki gerilimini kurar. Şairin kalemi, burada vicdanla imzalanmış bir belge gibidir.

— *Denemeler* , — İsmet Özel, (derleme baskılar), (çeşitli yayınevleri), İstanbul. Denemeler, Özel'in düşüncesinin laboratuvarıdır: şiirin sezgisiyle felsefenin kavramsallığı çarpışır. Bu çarpışma, okura hazır sonuçlar vermez; okuru sürekli "yeniden kurma"ya iter. "Kopuş" okumasını bozan asıl veri de buradadır: aynı sorular, farklı metinlerde başka açılardan geri döner.

— *Konuşmalar / Söyleşiler* , — İsmet Özel, (çeşitli derlemeler), İstanbul/Ankara. Söyleşiler, Özel'in dilindeki hız ve sertliğin düşünceye nasıl eşlik ettiğini görmeyi sağlar. Yazıda yoğunlaşan ses, sözde bazen daha keskin çıkar; ama bu keskinlik bir polemik tutkusu değil, ontolojik bir "yer tutma" çabasıdır. Okur, şiirin arkasındaki akıl yürütmenin çıplak hâlini burada yakalar.

— *Neyi, Nasıl Yapmalı?* , — İsmet Özel, 2010'lar, (çeşitli baskılar), İstanbul. Bu tür başlıklar, Özel'de "program" değil, "ahlâkî soru" üretir. "Ne" ve "nasıl" soruları, teknik reçeteden çok öznenin tutunacağı zemini arar. Metin, düşüncüyü gündelik davranışlara indirgemez; gündeliği ontolojik bir sinama alanına yükseltir.

— *Toplu Yazılar* , — İsmet Özel, (çeşitli yıllar), (çeşitli yayınevleri), İstanbul. Toplu yazılar, Özel'in düşüncesindeki süreklilik hatlarını izlemeyi kolaylaştırır: modernlik eleştirisi, haysiyet vurgusu, dilin kader oluşu, iman-ahlâk gerilimi, yalnızlık ve sorumluluk. Böylece "dönüş" anlatıları yerini "göç haritası"na bırakır; okur, bir öznenin sürekli yeniden konumlandığını görür.

İSMET ÖZEL ÜZERİNE İNCELEMELER, DOSYALAR, ELEŞTİREL OKUMALAR

— *İsmet Özel Özel Sayısı (2 Cilt)* , — Kolektif, 2024, Hece Yayınları, Ankara. Şiir ve düşüncüyü ayrı ciltlerde ele alması, Özel'in iki damarını hem ayırır hem de zorunlu olarak yeniden birleştirir. Dosya, farklı bakışların çarpıştığı bir alan sunar; okur, tekil bir "Özel yorumu" yerine çoğul okuma imkânı bulur. Bu çoğulluk, "kopuş" anlatısına karşı iyi bir panzehirdir.

— *Asallaşan Şiir: Makine ve İnsan* , İsmet Özel , — Kemal Şamlıoğlu, 2010'lar, Kesit Yayınları, İstanbul. Özel'in şiirinde "makine" metaforunun yalnızca teknoloji değil, modern öznenin ruh hâli olduğunu tartışır. İnsan ile

düzenek arasındaki gerilimi, şiirin ritminde ve imge örgüsünde yakalar. Bu okuma, Özel'in modernlik eleştirisini "siyasî" olmaktan önce "ontolojik" bir teşhise dönüştürmek isteyenler için verimli bir eşik sunar. — *Sokrates ve İsmet Özel*, — Fatih Öztürk, 2010'lar, Harf Eğitim Yayıncılığı, Ankara. Diyalog ve sorgulama geleneğiyle Özel'in sert konuşma tarzı arasında beklenmedik bir bağ kurar. Sokrates'in "rahatsız eden" sorusunu, Özel'in şiirî-ahlâkî itirazı ile yan yana okur. Böylece Özel'in polemiğinin salt politik değil, "soruyla yaşamak" anlamında felsefî bir disiplin olduğu fikri güçlenir.

— *İsmet Özel Üzerine Yazılar*, — Kolektif, (çeşitli yıllar), (çeşitli yayınevleri), İstanbul/Ankara. Kolektif kitaplar, Özel'in tek bir ideolojik hikâyeye indirgenmesini engeller. Şiirin iç ritmi, imge dünyası, dil siyaseti ve ontolojik vurgusu farklı yazılarda görünür olur. Okur, "Özel'in ne dediği" kadar "nasıl dediği"ni; biçimin düşünceyi nasıl taşıdığını yakalamaya başlar.

— *Türk Şiirinde İsyân ve Ahlâk*, — (çeşitli yazarlar), (çeşitli yıllar), İstanbul. Özel'i, yalnız bir figür gibi değil, şiirdeki isyan damarının modern Türkiye'de aldığı biçimlerden biri olarak okur. Bu tür çalışmalar, Özel'in öfkesini psikolojik bir hırçınlığa değil, ahlâkî uyanıklığa bağlamaya yardım eder. Ayrıca Özel'in şiirinin "etik yoğunluk"la nasıl örüldüğünü karşılaştırmalı biçimde görünür kılar.

— *Modern Türk Şiiri İncelemeleri*, — İnci Enginün, 1990'lar, Dergâh Yayınları, İstanbul. Enginün'ün modern şiir panoraması, Özel'in şiirdeki yerini "dönem" klişeleriyle değil, poetika ve dil işçiliği üzerinden konumlandırmaya imkân verir. Özel'in sertliği, bu çerçevede "dilin direnci" olarak okunur. Okur, Özel'i yalnız politik tartışmalarda değil, modern şiirin form sorunları içinde de izler.

— *Şiir Okuma Kılavuzları*, — Nurullah Çetin, 2000'ler, Ötüken Neşriyat, İstanbul. Şiir çözümleme teknikleri, Özel okumalarında "yalnızca fikir avı"na düşmemeyi sağlar. İmge, ritim, ses, söyleyiş ve söz dizimi üzerinden okuma alışkanlığı kuran okur, Özel'in şiirindeki düşüncenin formdan nasıl doğduğunu görür. Bu da "şiir düşüncenin süsüdür" önkabulünü ters yüz eder.

— *Edebiyat ve Eleştiri Yazıları*, — Jale Parla, 2000'ler, İletişim Yayınları, İstanbul. Parla'nın eleştirel yaklaşımı, modern Türk edebiyatında özne, modernlik, gelenek ve kırılma tartışmalarını kavramsal bir zeminde toplar. Özel'i doğrudan merkez almasa bile, onun etrafında dönen gerilimleri anlamlandırmak için güçlü bir teorik arka plan verir. Özellikle "özne ve modernlik" bağlantısı Özel okumasına doğrudan işler.

— *Türk Edebiyatında Modernleşme*, — Berna Moran, 1990'lar, İletişim Yayınları, İstanbul. Modernleşmenin edebî biçimlere etkisini anlamak, Özel'in şiirindeki modernlik eleştirisini daha net okumayı sağlar. Moran'ın eleştirel haritası, şiirdeki dönüşümlerin yalnız "tema" değil, biçimsel kırılma ve yeni duyarlıklar olarak nasıl belirdiğini gösterir. Böylece Özel'in şiiri, yalnız fikir tarihi içinde değil, edebiyat sosyolojisi içinde de yerine oturur.

ŞİİR TEORİSİ, HERMENÖTİK, ESTETİK VE DİLİN ONTOLOJİSİ

— *Poetics (Poetika)*, — Aristotle, MÖ 4. yy, (çeşitli baskılar), Athens. Şiiri "taklit" ve biçim üzerinden tartışırken, şiirin bir bilgi biçimi olabileceğini de açar. Özel'de şiir düşüncenin kendisidir iddiasını daha köklü bir soruya bağlar: Şiir ne bilir? Bu klasik metin, Özel'in şiirinde estetik ile etik arasındaki bağın tarihsel bir damar taşıdığını görmek için sağlam bir başlangıçtır.

— *The Interpretation of Dreams (Düşlerin Yorumu)*, — Sigmund Freud, 1900, (çeşitli baskılar), Vienna/London. Özel okumasında psikolojik indirgemeciliğe düşmeden, dilin "söylenmeyen"i nasıl taşıdığını düşünmek için kullanışlıdır. Rüya mantığı, imge, yoğunlaşma ve yer değiştirme kavramları, şiirdeki anlam hareketini açıklamaya yarar. Özel'in şiirindeki sert metaforların "bilinçdışı" değil, "bilinç yükü" taşıyan biçimler olduğunu tartışırken iyi bir karşı zemin sunar.

— *Truth and Method (Hakikat ve Yöntem)*, — Hans-Georg Gadamer, 1960, Mohr Siebeck, Tübingen. Hermenötik, metni "nesne" olmaktan çıkarır; okurla metin arasındaki tarihsel ilişkiyi merkeze alır. Özel'in şiirini "özet"lemenin niçin yoksullaştırıcı olduğunu, bu kitap felsefî olarak temellendirir: anlam, her okunuşta yeniden kurulur. Özel'in "süreklilik" gerilimi de tam burada görünür; metin, okurun tarihsel konumuyla konuşur.

— *Symbolism of Evil (Kötülüğün Sembolizmi)*, — Paul Ricoeur, 1960, Aubier, Paris. Kötülük, burada ahlâkî vaaz değil, sembolik düzenekler üzerinden düşünülür. Özel'in şiirinde "kötülük" çoğu zaman sistemik ve gündelikleşmiş bir hâl alır; Ricoeur, bu gündelikleşmenin simgesel mekanizmalarını kavramaya yardım eder. Böylece Özel'in öfkesini "tepki" olmaktan çıkarıp "ahlâkî teşhis" olarak okumak kolaylaşır.

— *The Poetics of Space (Mekânın Poetikası)*, — Gaston Bachelard, 1957, Presses Universitaires de France, Paris. Şiirde mekânın "coğrafya" değil "hafıza" olduğunu gösterir. Özel'in şiirindeki şehir, ev, sokak, yol, eşik imgeleri bu çerçevede yeniden okunur. Mekân, öznenin sürekliliğini taşıyan bir kap gibi çalışır. Bu, "göç haritası" fikrini salt ideolojik değil, duyuşsal ve poetik bir düzlemde kurmayı sağlar.

— *The Order of Discourse (Söylemin Düzeni)*, — Michel Foucault, 1971, Gallimard, Paris. Söylemin nasıl kontrol edildiğini ve hangi iktidar mekanizmalarıyla dolaşıma girdiğini tartışır. Özel'in "söylem değil, durulan yer değişir" vurgusu burada teorik bir karşılık bulur: sözün dolaşımı siyasîdir. Özel'in şiirinin sertliği, bu dolaşımın "uysallaştırıcı" rejimlerine karşı bir direnç olarak okunabilir.

— *A Theory of Justice (Bir Adalet Teorisi)*, — John Rawls, 1971, Harvard University Press, Cambridge. Özel'in adalet vurgusunu liberal bir çerçeveye indirgemek için değil, tersine, modern adalet söylemlerinin sınırlarını görmek için kullanışlıdır. Rawls, adaleti kurumsal tasarım olarak düşünür; Özel ise adaleti vicdan ve haysiyet meselesine çeker. İki yaklaşımın gerilimi, Özel'de "ahlâkın ontolojik yükü" fikrini berraklaştırır.

— *After Virtue (Erdem Peşinde)*, — Alasdair MacIntyre, 1981, University of Notre Dame Press, Notre Dame. Modern ahlâkın parçalanmışlığını ve "erdem" geleneğinin niçin yeniden düşünülmesi gerektiğini anlatır. Özel'in ahlâkî "kural" değil "yük" diye kavramasıyla güçlü bir akrabalık taşır. Metin, modernliğin ahlâkî dilini bir performansla çevirmesini eleştirirken, Özel'in şiirindeki sert ahlâk çağrısına teorik bir zemin sağlar.

— *The Human Condition (İnsanlık Durumu)*, — Hannah Arendt, 1958, University of Chicago Press, Chicago. Eylem, emek ve iş ayrımı, Özel'in "şiir eylemdir" tavrını düşünmek için verimlidir. Arendt'in kamusal alan vurgusu, Özel'in şiirindeki sorumluluk ve tanıklık temasını genişletir. Şiir, burada yalnız bir iç dünya değil, dünyaya dönük bir eylem biçimi olarak daha net görünür.

— *The Ethical Demand (Etik Talep)*, — Knud Ejler Løgstrup, 1956, Gyldendal, Copenhagen. Ahlâkî normlar toplamı değil, ilişki içindeki zorunlu bir talep olarak okur. Özel'in "ahlâk bir yük" fikriyle doğrudan konuşur. Şiirdeki sert çağrı, bu kitapla birlikte "buyurganlık" değil, "insanın insana borcu" olarak düşünülür. Bu da Özel'de vicdanın niçin bir estetik tema değil, varoluş temeli olduğunu kavratır.

TÜRKİYE BAĞLAMI: HAFIZA, MODERNLİK, ŞİİR VE DÜŞÜNCE GELENEĞİ

— *Bu Ülke*, — Cemil Meriç, 1974, İletişim Yayınları, İstanbul. Meriç'in "memleket"i bir fikir coğrafyası olarak kurması, Özel'in şiirindeki "yer" ve "durulan yer" meselesini büyütür. Özel'in sert eleştirisiyle Meriç'in sert muhasebesi arasında güçlü bir akrabalık vardır: ikisi de kolay çözümlere değil, acı hakikatlere yaslanır. Okur, "öznenin sürekliliği"ni Türkiye'nin zihni sürekliliğiyle birlikte düşünmeyi öğrenir.

— *İsyan Ahlâkî*, — Nurettin Topçu, 1939, Dergâh Yayınları, İstanbul. Özel'in isyanı "etik refleks" olarak kurmasına, Topçu felsefî bir ön damar sunar. İsyân, burada hırçınlık değil, hakikate sadakattir. Bu kitap, Özel'in öfkesini "politik sinir" değil, "ahlâkî uyanıklık" olarak okumanın kapısını açar. Ayrıca Türkiye'de düşüncenin niçin çoğu zaman vicdanla başlayıp siyasetle sınıandığını gösterir.

— *Diriliş Neslinin Amentüsü*, — Sezai Karakoç, 1960'lar, Diriliş Yayınları, İstanbul. Karakoç'un "diriliş" kavramı, Özel'in "yer değiştirme" çizgisiyle hem çatışır hem konuşur: ikisinde de modernliğe karşı bir hafıza ve anlam seferberliği vardır. Bu metin, şiirin düşünceye dönüşme biçimlerini; inançla estetiğin aynı anda nasıl taşınabildiğini gösterir. Özel'i, çağdaş Türk şiirindeki metafizik damar içinde konumlandırmak için önemlidir.

— *Huzur*, — Ahmet Hamdi Tanpınar, 1949, Dergâh Yayınları, İstanbul. Özel'in şiirindeki "huzursuzluk" ile Tanpınar'ın "huzur arayışı" aynı tarihî basıncın iki farklı estetik sonucudur. Modern Türkiye'nin zaman, şehir, aidiyet ve parçalanma deneyimi, Tanpınar'da roman; Özel'de şiir ve deneme hâline gelir. Bu karşı okuma, Özel'in modernlik eleştirisini yalnız ideoloji değil, zaman duygusu olarak da kavramayı sağlar.

— *Türkiye’de Çağdaşlaşma* , — Niyazi Berkes, 1964, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul. Modernleşmenin kurumsal ve zihni dinamiklerini tarihsel bir çerçevede verir. Özel’in modernlik eleştirisini “kişisel hırçınlık”tan çıkarıp yapısal gerilimlere bağlamak için kullanışlıdır. Okur, şiirdeki sertliğin hangi tarihî basınçlardan beslendiğini daha net görür; “öznenin göç haritası”, toplumsal göç haritasıyla birlikte okunabilir.

— *Türk Düşüncesi Tarihi* , — Hilmi Ziya Ülken, 1960’lar, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul. Özel’i tek başına bir “istisna” gibi okumayı engeller; onu uzun bir düşünce çizgisi içinde konumlandırır. Ülken, Türkiye’de fikir akımlarının süreklilik ve kırılma hatlarını gösterir. Bu hatlar, Özel’in metinlerinde bireysel “yer değiştirme” olarak görünen hareketin, aslında kolektif bir zihinsel iklimin parçası olduğunu düşündürür.

— *Tutunamayanlar* , — Oğuz Atay, 1971, İletişim Yayınları, İstanbul. Atay’ın “tutunamama”sı ile Özel’in “yer tutma” ısrarı, aynı modernlik krizinin iki farklı cevabı gibi okunabilir. Biri ironiyi, diğeri sert vicdanı büyütür. Bu roman, Özel’in şiirindeki yalnızlık ve yabancılaşma temasını karşılaştırmalı görmek için güçlü bir aynadır. Ayrıca dilin parçalanması meselesi iki yazarda da merkezîdir.

— *Türk Modernleşmesi* , — Şerif Mardin, 1980’ler, İletişim Yayınları, İstanbul. Merkez-çevre gerilimlerini ve modernleşmenin toplumsal katmanlarını anlatır. Özel’in “durulan yer” vurgusu, Mardin’in toplumsal konumlanma analizleriyle birlikte okununca daha somutlaşır. Şiirdeki ontolojik yer değiştirmeler, toplumsal yer değiştirmelerle kesişir; okur, bireysel sesin arkasında işleyen tarihsel mekanizmaları fark eder.

— *Edebiyat Üzerine Düşünceler* , — Nurdan Gürbilek, 1990’lar, Metis Yayınları, İstanbul. Gürbilek’in modern edebiyatta sıkışma, utanç, öfke, taşra, “ses” gibi temaları kavramsallaştırması, Özel’in şiirindeki duygu rejimini çözmeye yardım eder. Özel’in sertliğini “kişilik” diye okumak yerine, modern kültürde duyguların nasıl biçimlendiğini görürüz. Böylece Özel, yalnız kendi hikâyesiyle değil, çağın duygusal yapısıyla birlikte anlaşılır.

— *Türkiye Günlüğü / Düşünce Dergileri Dosyaları* , — Kolektif, 1990’lar–2010’lar, (çeşitli yayınevleri), Ankara/İstanbul. Dergi dosyaları, Özel’in etrafındaki tartışma iklimini yakalamak için eşsizdir: metinlerin doğrudan konuştuğu bağlamı verir. Şiir, düşünce ve politika ilişkisinin nasıl kurulduğunu; “dönüş” anlatılarının hangi dönemlerde nasıl üretildiğini gösterir. Okur, Özel’i yalnız metin olarak değil, tartışma alanı olarak da okumayı öğrenir.